

FAMILIENS TING

UDVEKSLING MED DE DØDE

Når man arver en ting får man ofte ikke blot tildelt en gave, men også en forpligtelse - til at behandle arvestykket med respekt, til at fortælle dets historie, til at beholde det i familien. Forpligtelser, der tilsammen bidrager til at holde den dodes eftermæle i hævd. Dermed bliver arv et spørgsmål om udveksling med de døde – til gengæld for arven sikres de døde et eftermæle.

af *BODIL SELMER*

En artikel om arv i et temanummer om udveksling? Det passer vist ikke helt sammen. For arv bliver jo bare givet én vej, overført til næste generation. Ikke sandt? 'Passed on' som det meget passende hedder på engelsk. Og udveksling i antropologisk forstand handler jo omvendt om gensidighed, om både at give og modtage gaver.

Alligevel vil jeg hævde, at antropologiske teorier om udveksling og gavegivning kan inspirere og være anvendelige, når man forsøger at forstå betydningen af arv i dagens Danmark og i moderne vestlige samfund i det hele taget.

Jeg tænker her naturligvis først og fremmest på den franske antropolog Marcel Mauss' (1872-1950) ideer om gavegivning, sådan som han formulerede dem i

mesterværket 'Gaven' (Essai sur le Don) i 1925. Arv er nemlig et omfattende og komplekst fænomen, der vedrører langt mere end blot fordelingen af en afdøds formue efter reglerne i arveloven. Forholdet mellem arvelader og arving handler også om oplevelsen af at være forpligtet til at være om den afdødes eftermæle, bruge de arvede midler i den afdødes ånd og om hvordan vi opfatter materielle ting.

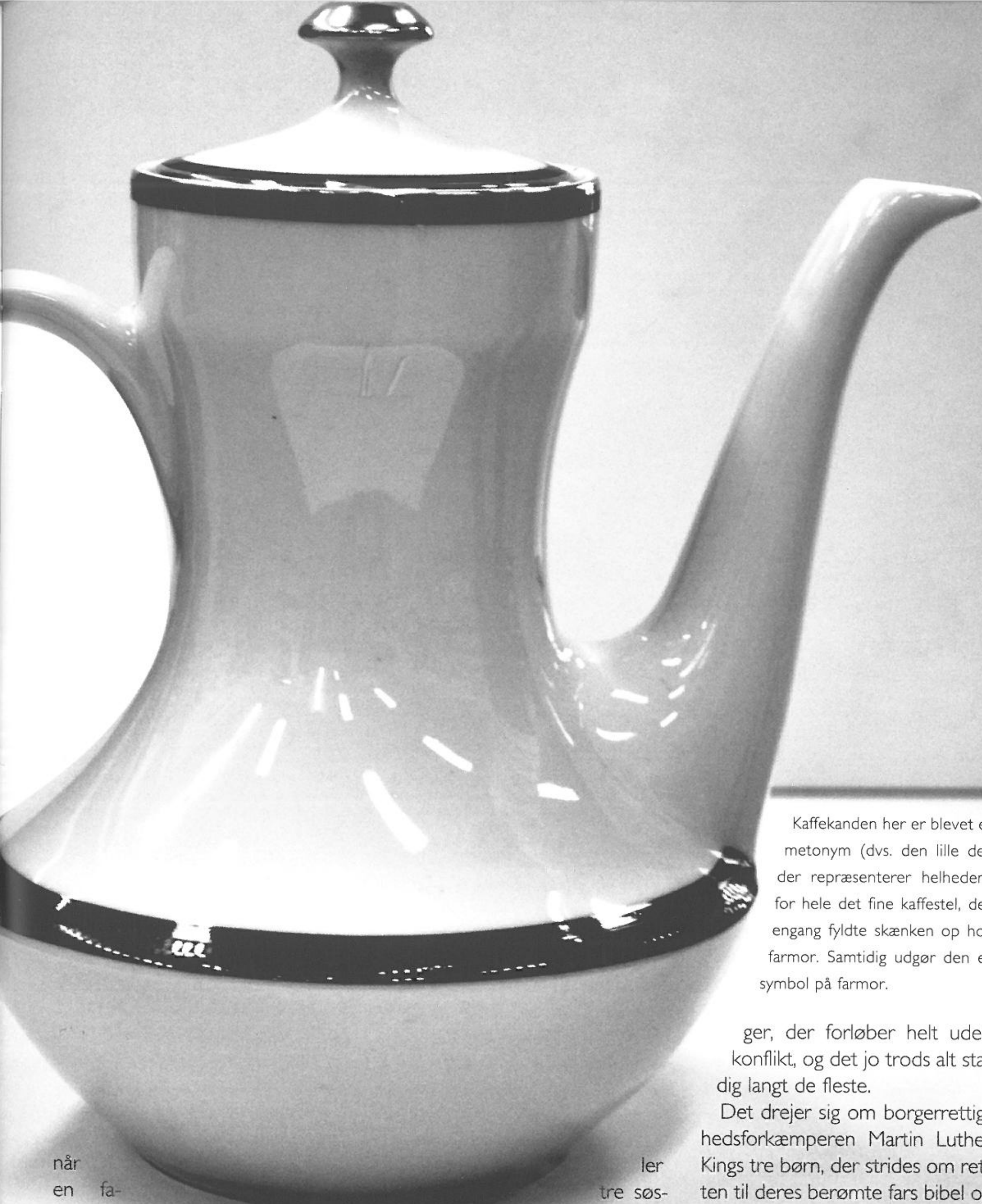
Et spørgsmål om følelser?

I det tidlige forår 2014 har den danske TV-serie 'Arvingerne' sat skarpt fokus på nutidens arvesager og de konflikter, der undertiden, er en vigtig del heraf. I den medfølgende debat i medieme, bl.a. i forbindelse med en række dokumentarprogrammer, synes der at

have samlet sig udbredt enighed om, at konflikter om arv ikke så meget handler om arven selv, men derimod om krænkede og sårede følelser.

En ofte hørt forklaring er, at søskendes konflikter om arv i virkeligheden handler om forholdet til deres forældre, og dækker over en kamp om forældrenes kærlighed, anerkendelse, og forståelse. Opfattelsen er, at i en arvesag bliver mange mennesker meget krævende og ramt på noget, som har med gammel sårbarhed og oplevelser i barndommen at gøre.

En sådan psykologisk forklaring kan måske nok give en forståelse for de mekanismer, der gør sig gældende i visse typer af konflikt-situationer, men som en almen forklaring på, hvad der er på spil

når en familie skal fordele arven efter en afdød, er den ikke tilstrækkelig.

Luther Kings bibel

Der verserer for tiden en spektakulær retssag i USA, der omhand-

ler tre søskendes strid om en forælders efterladte ejendom. Selvom denne arvesag på alle måder er usædvanlig, kan den alligevel kaste lys over centrale temaer i mange helt almindelige arvesager. Også de sa-

Kaffekanden her er blevet et metonym (dvs. den lille del, der repræsenterer helheden) for hele det fine kaffestel, der engang fyldte skænken op hos farmor. Samtidig udgør den et symbol på farmor.

ger, der forløber helt uden konflikt, og det jo trods alt stadig langt de fleste.

Det drejer sig om borgerrettighedsforkæmperen Martin Luther Kings tre børn, der strides om retten til deres berømte fars bibel og den medalje, der fulgte med hans Nobels Fredpris i 1964. Ifølge en gammel aftale bestyrer og bestemmer de tre søskende i fællesskab over genstandene samt over en række andre værdier.

Kings to sønner, der tilsynela-

Kaffeselskaber er gået af mode, og genbrugsbutikkerne modtager massevis af gamle stel fra dødsboer.

dende har brug for pengene, har ønsket at sælge de to genstande og mener at de ifølge aftalen - på demokratisk vis og gennem en almindelig flertalsbeslutning - har ret til at råde over dem. Datteren har modsat sig et salg, fjernet medaljen og bibelen og gemt dem på et hemmeligt sted. De to brødre har derfor stævnet deres søster med krav om udlevering. Kings datter udtalte i den forbindelse: "Disse genstande må aldrig blive solgt til en person eller institution. De er hellige. Nogle ting er ikke til salg uanset omstændighederne. Jeg

indtager det standpunkt på vegne af min far". En af Kings allierede fra Borgerretsbevægelsen bakkede hende op med ordene: "Jeg vil ikke engang anerkende, at der foregår en diskussion om, hvorvidt disse genstande skal ud på markedet. De er hellige, ikke kun for familien, men for hele samfundet".

Markedsværdi og 'særlig' værdi

I de interviews, jeg har gennemført med danskere om deres erfaringer med at arve, tegner der sig to markante felter, der netop bringer modsætningen mellem

Luther Kings sønner og hans datter i erindring.

For det første kommer der altid et tidspunkt i samtalen, hvor arvestykkernes markedsværdi omtales: "Den er vist ikke noget værd" eller "jeg ved slet ikke, om den er noget værd" lyder det - måske som en måde at understrege og markere, at netop denne genstand ikke er til salg.

Når man spørger ind til arvestykkernes særlige egenskaber, er det deres historie, der fokuseres på. Arvestykker skal have en historie og hører hjemme hos dem,

der kender og er en del af denne historie.

Få taler som Kings datter om, at deres arvestykker er hellige, men det er jo også de færreste, der har en Nobels Fredprismodtager i familien. Men det ligger mellem linjerne, at også mere beskedne arvestykker på grund af deres historie kan være vigtige eller have en særlig kraft, og at de skal behandles med respekt. Man kan altså hævde, at arvestykker er ting eller genstande med særlige egenskaber, og at de befinder sig i en anden sfære end markedets.

Fra ting til arvestykke

Hver gang en person dør og et hjem skal ryddes, skal de efterladte tage stilling til, hvad der skal ske med alle de mange ting og sager et hjem indeholder. Ting, som de efterladte i et overflodssamfund som det danske sandsynligvis overhovedet ikke har brug for. Hvad skal foræres væk, hvad kan sælges og hvad skal blive i familien?

I mange dødsboer fjernes og afhændes det meste indbo, og kun ganske få genstande – en enkelt vase måske – trækkes ud og bevares blandt arvingerne. "Dødsboer

ryddes", lyder den triste annonce i lokalaviserne. Omvendt vil genstandene fra et hjem med mange værdifulde og gamle ting ofte blive bevaret blandt arvingerne.

Det er en meget dynamisk proces, når en ting transformeres til et arvestykke. Når et arvestykke for første gang ser dagens lys, er tingens nye status båret af den personlige relation mellem arvelæder og arving. Det kan være et smykke, som moren altid bar; en plade, som faren var særlig glad for at lytte til. Der er næsten ingen begrænsninger.

Fine, holdbare ting, som denne smukke og dyre suppeterrin, får ofte en lang historie. Kendes en antikvitets oprindelse og historie – dens proviens - stiger prisen. Suppeterrinen bliver vist frem i antikvitetsgalleriet Ulrik Witts Hus i Aarhus.

Selvom en ting bliver til arvestykke ved den første ejers død, er det ikke sikkert, at den får et langt liv som arvestykke og bliver bevaret i familien gennem flere generationer. Næste generation smider måske pladen ud eller sælger smykket.

Retten til historien

Man kan blot tage en tur i et auktionshus for at se, hvordan arvestykker hele tiden realiseres og sættes ud på markedet. Men hvis det drejer sig om ting, der har haft et langt liv i en familie, sker det sjældent uden overvejelser.

I helt almindelige familier kan et blivende arvestykke måske være den porcelænskaffekande, som farmor købte for sin første løn, eller det guldur, oldefar fik for tro tjeneste. Så når folk strides om sådanne genstande, nytter det ikke at pege på en strid om foræld-

res kærlighed. Det er snarere en strid om, hvem der er en del af genstandens historie, og primært en strid om, hvem der har ret til at videreføre denne historie.

I huset hos hvilken (ny) familie-enhed skal porcelænskanden stå og være bærer af en fortælling om en driftig og selvstændig farmor? Hvem af de mange arvinger skal have retten til at forbinde sig til og videreføre denne fortælling?

Mauss' magiske arv

I sin bog 'Gaven' viste Mauss, at en gave aldrig kun er et materielt objekt eller en ting, og at gaven har en symbolsk betydning, der rækker langt ud over dens brugsværdi eller dens værdi i penge. Det gælder også arvestykker, som har en følelsesmæssig værdi udover deres salgs- eller handelsværdi.

Mauss' vigtigste pointe var, at

demonstrere, hvordan udveksling af gaver etablerer bånd mellem de involverede grupper og individer, og at gavegivningen på den måde udgør grundlaget for sociale fællesskaber og det arkaiske samfund.

I moderne samfund, hvor markedet dominerer, er gavegivning begrænset til den personlige sfære. Men Mauss giver faktisk også nogle ledetråde i sit værk, der peger på, at selv i samfund domineret af gavegivning er ikke hele den social sfære domineret heraf. F.eks. skriver han, at nogle af de armbånd og halskæder, der udveksles i Kula-ringen – *vay'gu* – holdes tilbage i gruppen, og aldrig sættes ind i den obligatoriske udveksling. På samme måde med de kobberskjolde og bemalede tæpper, der indgår i potlatch blandt kwakiutlerne. De udstilles, men kan ikke afhændes. De er *sacra*, som familien kun nødtigt skiller sig

Ved gravstedet mindes man den døde. Graven er også, som det mange steder er indhugget i stenen, en måde at sige tak på.

af med. Disse værdifulde ting udgør tilsammen, hvad Mauss kalder 'den magiske arv'.

Udveksling af arv og eftermæle

Efter udgivelsen af *Gaven* skulle der gå mange år, før nogen udforskede disse kommentarer nærmere eller forstod betydningen af dem. Men det gjorde antropologen Annette Weiner, som havde et indgående, feltarbejdsbaseret kendskab til Trobrianderne og mekanismerne i Kula-ringen.

Selv i en gavegivningsøkonomi som på Trobrianderne findes der ting og sager, der ikke bør udveksles. Disse genstande er med til at bekræfte gruppens identitet som forskellig fra andre grupper. De genstande, der holdes tilbage, er af samme slags som de genstande, der udveksles, men ofte finere, sjældnere eller mere værdifulde.

Genstande, der ikke udveksles,

er - eller mere korrekt bliver til - arvestykker, der bevares i gruppen gennem generationer. Og sådan forholder det sig vel egentligt også med arvestykker i dagens Danmark. Mange vil gerne kunne forbinde sig til en sammenhæng, der rækker ud over dem selv, for det giver identitet og forankring. Det er de dødes ting med til. Til gengæld forpligter tingene og deres historie, og det er her, udvekslingen med de døde foregår. For til gengæld for arven sikres de døde et eftermæle. ■

Forslag til videre læsning:

Maurice Godelier (1999)

The Enigma of the Gift, University of Chicago Press

Bodil Selmer (2007)

"Marcel Mauss: Essai sur le don. Forme et Raison de l'échange dans les sociétés archaïques" i Ole Høiris (ed.) *Antropologiske Mesterværker*,

Aarhus Universitets forlag

Bodil Selmer (2013)

"En vielsesring: Om Arv, kærlighed og penge" i Bubandt m.fl. (eds.) *Hverdagens Mysterier - Etnografiske refleksioner over ting vi kender, men ikke helt forstår*, Aarhus Universitets forlag

Annette Weiner (1992)

Inalienable Possessions. The paradox of Keeping-while-Giving, University of California Press

BODIL SELMER, ER LEKTOR I ANTROPOLOGI VED AARHUS UNIVERSITET.

Alle fotos af forfatteren